

De politiek van de geschiedenis

2

Het is een onderwerp waar we liever omheen lopen, zo lijkt het. Maar hoezeer we ook ons best doen een getrouw beeld van het verleden te geven, elke voorstelling van de geschiedenis bevat onvermijdelijk politieke dimensies. Dat geldt niet alleen voor schoolboeken, films, monumenten en exposities in verre landen, die worden verscheurd door politieke tegenstellingen of zuchten onder een dictatuur, maar ook voor die van onszelf. De vraag is, of we ons daarover zorgen moeten maken, of dat er andere manieren zijn om daarmee om te gaan.

VGN-leden tijdens de openingslezing van de geschiedenisdidactiekdagen.

Dit artikel is gebaseerd op de lezing van prof. Van Vree tijdens de geschiedenisdidactiekdagen in Vught. Hij riep de aanwezigen op kritisch te staan tegenover methodes en examenprogramma's, een eigen standpunt niet uit de weg te gaan en zo de leerlingen te confronteren met een levend verleden.

Frank van Vree is historicus. Hij is werkzaam aan de Universiteit van Amsterdam als hoogleraar Journalistiek.

Prof. dr. F. van Vree

Na jaren van betrekkelijke rust lijkt definitief een nieuwe ideologische wind te zijn opgestoken. Nog voordat zich – in de nadagen van de paarse coalitie – een acute crisis in het Nederlandse politieke bestel openbaarde, waren er al tekenen dat de ongehoorde triomftocht van het neoliberalisme, die begon na de ondergang van het communisme, vastliep in de moddersporen van beurschandalen, mislukte privatiseringsprojecten, sociale verloedering en groeiende mondiale tegenstellingen. De aanslag op de Twin Towers gaf een dramatische impuls aan ontwikkelingen, waarvan we de afloop nog niet kennen.

De veranderende tijdgeest zou ons gevoeliger moeten maken voor de politieke dimensies van wat de Britse historicus Raphael Samuel zo mooi aanduidde als '*de theaters van het collectieve geheugen*': niet alleen het onderwijs, maar ook andere tastbare en zichtbare manifestaties van onze omgang met het verleden, zoals musea, historische romans, documentaires en speelfilms, gedenktens, het met zorg gekoesterde landschap, tradities en gebruiken. Het gaat, kortom, in deze beschouwing

om de politieke dimensies van de historische cultuur, niet in de vorm van een gesloten betoog met pasklare antwoorden, maar van een verkenning.

En om wat meer contrast te krijgen, beginnen we deze in Oost- en Midden-Europa, waar zich de laatste decennia een ingrijpend proces van veranderingen heeft voltrokken, waar overigens in Nederland maar bitter weinig aandacht voor bestaat.

Pijnlijke geschiedenissen

In Oost-Europa is het verleden nog voelbaar aanwezig – logisch, want de afgelopen eeuw van verwoesting, vernietiging en dictatuur heeft vrijwel nergens zulke diepe sporen achtergelaten. Oorlog en terreur eisten vele tientallen miljoenen levens en richtten onoverzienbare materiële en geestelijke schade aan. De last van deze geschiedenis drukt zwaar, getuige de sociale en economische problemen, de politieke instabiliteit en het schrijnend gebrek aan burgerschap in veel landen, ook nu nog, bijna vijftien jaar na de ondergang van het communisme.

En zoals in iedere samenleving waarin het verleden van geen wijken wil

weten, is geschiedenis in deze landen geen academische aangelegenheid maar een kwestie van de hoogste politieke en morele orde. De *glasnost*, de liberalisering in de jaren tachtig, leidde niet alleen tot een herziening van de geschiedenis van de communistische heerschappij, maar ook tot discussies over andere pijnlijke episodes – discussies waaraan het 'reëel bestaande socialisme' voor eens en voor altijd een einde dacht te hebben gemaakt.

Met de neergang van de communistische ideologie en de opbloei van religieuze, nationalistische en andere politieke bewegingen, keerden ook voorstellingen van het verleden terug die decennialang publiekelijk waren onderdrukt, vooral in landen die onder de Russische overheersing hun zelfstandigheid geheel of gedeeltelijk waren kwijtgeraakt. Daarmee werden heel wat pijnlijke wonden opengehaald, want in gebieden als Letland, Slowakije en de Oekraïne was de strijd voor de nationale onafhankelijkheid altijd met uiterst twijfelachtige middelen gestreden. Zo riep de vestiging van de zelfstandige republiek Oekraïne na het uiteenvallen van het sovjetblok bittere herinneringen op aan de genadeloze pogroms en bloedige massamoorden vlak na de Eerste Wereldoorlog – om nog maar te zwijgen van de intensieve collaboratie met nazi-Duitsland twintig jaar later. Welke houding moest men innemen jegens dit besmette verleden?

In de antwoorden op deze vragen zijn sedert het begin van *glasnost* in de jaren tachtig, grof genomen, twee tendensen te onderscheiden. Aan de ene kant was er de opkomst van een democratische, pluralistische visie op de geschiedenis, aan de andere kant een herleving van nationalistische interpretaties.

Een treffende illustratie van deze botsende tendensen vormt de *Werdegang* van het historisch museum in de hoofdstad van Wit-Rusland, Minsk. Vanaf het einde van de jaren tachtig werd de geschiedenis van deze voormalige deelrepubliek van de Sovjet-Unie letterlijk herschreven, met een open oog voor alle drama's en trauma's die de twintigste eeuw over dit gebied had gebracht, inclusief de antisemitische uitbarstingen door nationalisteng, de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog én onder het commu-

nisme. Vanaf het midden van de jaren negentig werd deze nieuwe openheid evenwel geleidelijk teruggedraaid, parallel aan de groeiende macht van de nationaal-communist Loekasjenko, waardoor het land zich inmiddels heeft geïsoleerd van de rest van Europa. Van het historische pluralisme is in het museum niets meer over: medewerkers zijn ontslagen en de inrichting is aangepast aan de eredienst van het land en zijn leider.

Evenals in enkele andere landen leidde de bevrijding van het verleden uit de kluisters van de heersende ideologie dus uiteindelijk tot een herleving van een vurig nationalisme en een nostalgisch verlangen naar een roemrijke geschiedenis, die zelfs gepaard kon gaan aan racisme en xenofobie, die zich ontaadden over minderheden, zigeuners en joden.

Polen

Er zijn evenwel ook landen waar de democratische, pluralistische beweging wel de overhand kreeg. Vooral in de landen die zich het meest op West-Europa oriënteerden, zoals Polen en Tsjechië, werd al vroeg geprobeerd de geschiedenis van al te benauwende voorstellingen te ontdoen. Zo hebben Poolse schrijvers, intellectuelen en politici zich sedert de jaren tachtig veel moeite getroost om zich te bevrijden van het stigma dat hun land aankleefde: Polen als een wat achterlijk land, waar de gedecimeerde joodse bevolking onmiddellijk na de oorlog slachtoffer werd van een opwelling van een primitief christelijk antisemitisme en twintig jaar later door een politiek geïnspireerde 'antizionistische campagne'; Polen als het land waarvan de katholieke plattelandsbewoners zich rond 1980 nog ongegeneerd lieten vereeuwigen in Claude Lanzmann's indringende klassieke documentaire *Shoah*, sprekend over joden die 'met koffers vol goud' en 'pannen met dubbele bodems' op weg waren naar de gaskamers; Polen als het land waarvan de kerk een klooster wilde neerzetten op het terrein van een vernietigingskamp, Auschwitz, dat toch vooral symbool is van de ondergang van het Europese jodendom.¹

Het Polen dat deze schrijvers en intellectuelen rond 1980 bestreden, was een Polen dat zich zag als 'de

Christus onder de Europese volkeren', het gekruisigde land dat door Duitsers, Russen, communisten en joden was misbruikt. Dat zelfbeeld was onder het communistische bewind niet verdwenen, integendeel, al was vlak na de Tweede Wereldoorlog geprobeerd de idee van een moderne socialistische natie ingang te doen vinden.

Door linkse socialisten, radicalen en communisten, die na de Duitse nederlaag aan de macht kwamen, werd deze nieuwe identiteit verbonden met bepaalde episoden uit de geschiedenis, waarin progressieve krachten van zich deden spreken. De herinnering aan de Opstand van het Getto van Warschau (1943), die eindigde in een catastrofe, nam van het begin af aan een belangrijke plaats in dit nieuwe socialistische geschiedbeeld in, ten koste van de idee van het katholieke, nationalistische Polen met zijn eigen martelaren en iconen, zoals de nationalistische Opstand van Warschau van 1944.

Het socialistische geschiedbeeld vond evenwel nooit werkelijk ingang onder de massa van de bevolking. Sterker nog, in de jaren zestig vermengde de 'ondergrondse' nationalistische herinneringen zich met het communisme, een giftig mengsel dat nog in 1968 leidde tot een heftig antisemitische campagne, waarbij driekwart van het reeds gedecimeerde joodse bevolkingsdeel het land verliet.

Het waren dit soort voorstellingen van de geschiedenis waartegen de democratische stroming rond Adam Michnik en zijn geestverwanten zich rond 1980 keerden. Zij probeerden te ontsnappen aan de verwrongen geschiedbeelden van het communisme, maar evenzeer van die van katholieke nationalist, ultramontanen en antisemieten. In hun Poolse verleden moest plaats zijn voor *alle* inwoners, hun cultuur, godsdienst, trauma's, en ook voor de historische tegenstellingen tussen deze groepen. In de loop van de jaren is deze visie toonaangevend geworden in het beleid van de overheid, als onderdeel van de nieuwe Europese identiteit. En ook al lijkt een groot deel van de bevolking nog niet overtuigd van deze pluralistische opvattingen, ze zijn moeiteloos te herkennen in het onderwijs, het monumentenbeleid en de musea. Wie bijvoorbeeld de filmvoorstelling van het historisch muse-

um in Warschau bezoekt, zal ontdekken dat niet alleen veel aandacht wordt besteed aan de nationalistische opstand en de daaropvolgende verwoesting van de stad in 1944, maar ook aan de vervolging en vernietiging van drie miljoen joodse landgenoten en de opstand van het getto in het voorgaande jaar. Door deze gebeurtenissen parallel in beeld te brengen, als een geschiedenis van *gedeeld slachtofferschap*, neemt het museum duidelijk afstand van de vroegere, eenzijdig communistische en nationalistische voorstellingen.

Met de expliciete erkenning van de nazistische *Endlösung* werd ook het antisemitisme in Polen zelf onderwerp van gesprek. Deze – dikwijls heftige – debatten resulteerden geleidelijk in een ander beeld van het verleden, waarvan ook de joodse geschiedenis uitmaakte. De aanvaarding van deze pluralistische opvatting van de Poolse geschiedenis betekende niets minder dan een revolutie: voor het eerst werd niet meer gesproken over 'wij' en 'zij' en over 'joden' ter onderscheiding van 'echte' Polen, maar over 'joodse landgenoten'.

Rode stempels

De worsteling van Polen met haar geschiedenis is exemplarisch voor de radicale verschuiving in *de politiek van de geschiedenis* in Oost-Europa, een kwestie die overigens in internationaal perspectief moet worden bezien. Met name vanuit Duitsland is sinds de val van de Muur veel tijd, energie en geld gestoken in wat ik nu maar even de 'democratisering' van het onderwijs wil noemen. Maar ook de Europese Unie, de Raad van Europa, en particuliere organisaties als Eustory (History Network of Young Europeans) en Euroclio hebben door de jaren heen een belangrijke bijdrage aan deze veranderingen geleverd door projecten te ondersteunen rond het geschiedenisonderwijs en burgerschapsvorming. Onderdeel daarvan vormde de vergelijking van schoolboeken, waarbij men uiteraard vooral ook lette op 'pijnlijke' episodes.

Geschiedenis, geschiedenisonderwijs is – ook buiten Oost-Europa – een favoriet strijdperk van concurrerende politieke visies en wereldbeschouwingen. Zo hebben de ontwikkelingen

S. Alexeyev

RUSSIAN HISTORY IN TALES

Progress Publishers

Veel historische verhalen zijn op den duur goed door te prikken, zeker van buitenaf. Is er bijvoorbeeld naast het verhaal van de glorieuze overwinning niet ook het verhaal van de wraak?

op de Balkan geleid tot een herziening van de geschiedenismethodes in de voormalige deelrepublieken van Joegoslavië. Soms was daar echter geen geld voor, zoals in Kroatië, waar de kinderen nog lange tijd werkten met geschiedenisboeken, geschreven onder een vroeger regime, maar met vette stempels op de pagina's, in rode inkt, met teksten als: *'De volgende passage bevat materiaal waarvan de waarheid niet is vastgesteld, wat beledigend of misleidend kan zijn'*: *'Dit materiaal is momenteel in revisie'*. Het zal geen verbazing wekken dat in een Euroclio-onderzoek, waarin het Europese geschiedenisonderwijs door middel van een uitvoerige enquête wordt vergeleken, juist de Oost-Europese landen hoog scoren op de vraag of men gelooft in het *nut* van de geschiedenis, alsmede op de vraag of het geschiedenisonderwijs erop gericht is *'om tradities te leren kennen, alsmede eigenschappen, waarden en doelen van ons land en onze samenleving'*.²

De hoge waardering van het geschiedenisonderwijs in relatie tot de eigen samenleving, het geloof in de opvoedende waarde van het vak, zowel onder docenten als leerlingen, is geen fenomeen dat zich alleen in

Oost-Europa voordoet, maar ook in bijvoorbeeld Griekenland, Turkije, Israël en – zij het in mindere mate – in Spanje en Portugal. Een van de auteurs in de bundel beschouwt deze waardering van geschiedenis als bron van tradities, waarden en inzichten als een *'indicatie voor traditionalisme of moderniteit van een samenleving'*.³ Maar dat lijkt mij te gemakkelijk. Het zijn juist de ingrijpende veranderingen in deze landen, veranderingen die vaak gepaard gaan met scherpe politieke tegenstellingen, die voedsel geven aan de waardering van geschiedenis *als bron van identiteit*. Daar gaat het uiteindelijk om: de politisering van de geschiedenis heeft te maken met het zoeken naar een nieuwe identiteit, zoals het Poolse voorbeeld – een land op zoek naar een democratische, humanistische en Europese identiteit – laat zien.

Neutraal onderwijs?

De samenhang tussen de opvattingen over de zin van de geschiedenis en het zoeken naar een nieuwe politieke identiteit krijgt nog wat meer reliëf wanneer we kijken naar de uitkomsten op dezelfde vragen voor West-Europa en Scandinavië: daar geloven kinderen noch leraren erg in die opvoedende taak van de geschiedenis: onder de kinderen in

deze landen scoort het item 'geschiedenis als een nutteloos vak' opvallend hoog.

En daarmee zijn we beland in Nederland. Het lijkt erop dat we het in dit land nog nooit zo eens zijn geweest over de *inhoud* van het vak, althans waar het gaat om de waarden en normen, om de politieke aspecten. Ook buiten het onderwijs zijn er zelden botsingen over de interpretatie van de geschiedenis, behalve waar het gaat om de dekolonisatie van Indië en de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog – of, anders gezegd, de geschiedenis van het kolonialisme en de laatste wereldoorlog, inderdaad de enige twee episodes die nog als *levende* geschiedenis kunnen worden beschouwd en daarmee een *potentiële* bron van soms heftige meningsverschillen zijn.⁴

Toch ligt de tijd nog niet eens zo ver achter ons dat men ook in Nederland heftig streed om de betekenisgeving van het verleden. Niet zo verwonderlijk, wanneer we ons realiseren dat de verzuiling, vanaf het einde van de negentiende eeuw, voor alles de uitdrukking vormde van een emancipatieproces, waaraan grote groepen in de samenleving hun sociale, politieke en culturele identiteit ontleenden.

In wisselende coalities streden katholieken, protestanten, liberalen en socialisten om de interpretatie en waardering van de Opstand en de godsdiensttwisten, de positie van de Oranje's, de Franse Revolutie en de Italiaanse eenwording – om maar een paar grote twistpunten te noemen. Het waren pijnlijke discussies, juist omdat ze rechtstreeks raakten aan de identiteit van maatschappelijke groepen. Katholieke historici hebben geworsteld met loyaliteit – katholiek én Nederlander én monarchist – van Nuyens tot Rogier, een worsteling die haar weerslag ook vond in het roomse geschiedenisonderwijs.

Met ontzuiling in de jaren zestig, zijn ook deze interpretatieverschillen – althans: de politieke dimensies ervan – goeddeels verdwenen, na een intermezzo in de jaren zeventig, waarin radicalere perspectieven in het geschiedenisonderwijs en daarbuiten de toon aangaven, zoals dat van 'de gewone man'.

'De politiek van de geschiedenis' lijkt, waar het gaat om Nederland, vandaag de dag alleen nog maar betrekking te hebben op *de plaats van het geschiedenisonderwijs en de inrichting ervan*. Daarbij lijken de argumenten om het vak als verplicht vak te handhaven steeds minder indruk te maken.

Degenen die het vak willen verdedigen, beroepen zich – zoals onlangs mijn collega's Piet de Rooy en Hans Blom in *NRC Handelsblad*, – bij voorkeur op de culturele waarde en de politiek-pedagogische functie van de geschiedenis.⁵ Burgers, zo betogen zij, dienen op de hoogte te zijn van de wortels van deze samenleving om zich in de wereld te kunnen oriënteren en om als burger te kunnen functioneren.

Dit lijken politiek neutrale argumenten, maar uit de discussie die hun verdediging van het vak losmaakte, blijkt zonneklaar dat schijn hier bedriegt. De vraag is namelijk niet of maar *hoe* geschiedenis kan bijdragen aan die (nationale) opvoeding en maatschappelijke oriëntatie. Welke stof moet worden aangeboden, in welke vorm? Welk onderwijs is geschikt of relevant om de democratie te beschermen, de holocaust te voorkomen, andere culturen te leren respecteren, het 'volksbesef' in stand te houden, zelfstandig en rationeel te leren denken, de betrekkelijkheid van

maakbaarheidsideologieën te laten zien – om maar een paar onderwerpen te noemen uit het dossier op de website van *NRC Handelsblad* te citeren. Het zijn stuk voor stuk vragen met ideële, ethische en politieke implicaties die het vak bestaansrecht moeten verschaffen. Waarbij ik overigens wil vaststellen dat opmerkelijk genoeg niet één deelnemer het argument naar voren brengt dat de kennismaking met het verleden, in welke vorm ook, een cultureel of esthetisch verrijkende ervaring kan betekenen, zoals literatuur of muziek.

Een politiek perspectief

Maar zo goed als het debat over het bestaansrecht van het vak ipso facto politiek gekleurd is, zo blijken ook de geschiedenisboeken dat te zijn. Afgemeten aan het lesmateriaal in Oost-Europa of in Nederland ten tijde van de verzuiling, lijken de boeken vandaag de dag politiek betrek-

Laten we bijvoorbeeld eens kijken naar de wijze waarop het klassieke Griekenland in het lesmateriaal behandeld wordt. Weliswaar wordt de Atheense democratie in geen enkel boek nog voorgesteld als een voorafspiegeling van de moderne liberale democratie, maar het dominante, overheersende perspectief is nog steeds terug te voeren op de negentiende-eeuwse, idealistische voorstelling van een samenleving, waarin wetenschap, kunst en filosofie de scepter zwaaiden en waarin de grondslag werd gelegd voor de moderne westerse beschaving. Dat daarmee een onvolledig – om niet te zeggen: vertekend – beeld van deze samenleving wordt gegeven, is daarvan een onherroepelijk gevolg.⁶

Een tweede voorbeeld, wat concreter, ontleen ik aan een veelgebruikt geschiedenisboek voor mavo-havo.

Ook onze eigen geschiedenis heeft zijn politieke dimensies, die als je er oog voor hebt, kunnen leiden tot discussie. Bijvoorbeeld het versluierende taalgebruik op deze boekomslag.

kelijk neutraal, door de gematigde toon en het meer afstandelijke woordgebruik – zonder zinnen als 'onze voorouders kwamen bij Lobith op vloten het land binnen' – alsmede door de introductie van bronnenmateriaal. Maar ook hier moeten we verder kijken: niet alleen in de keuze van de onderwerpen maar ook in het perspectief, de presentatie en het taalgebruik manifesteert zich de politiek van de geschiedenis.

Daarin wordt zeer uitvoerig ingegaan op de geschiedenis van de Republiek en de mondiale context. Na paragrafen over 'Ontdekkingsreizen', 'Nederlanders overzee', de mondiale handel (inclusief een passage van twee bladzijden over de slavenhandel) en de Nederlandse handel, volgt een groot hoofdstuk over 'De macht van de Nederlandse burgers', waarin cultuur, religie, politie en sociale verhoudingen aan de orde komen.

Een nadere inspectie van dit lesmateriaal laat zien dat het hier gepresenteerde beeld toch betrekkelijk eenzijdig positief uitvalt. De slavernij, bijvoorbeeld, wordt weliswaar expliciet behandeld, maar betrekkelijk geïsoleerd, in een afzonderlijke paragraaf, terwijl de handelaren slechts op één plaats worden genoemd, met in een bijzin het aandeel van 'de Hollanders'. Valt het woord 'slaaf' in de paragraaf over de West-Indische Compagnie slechts éénmaal, in de andere hoofdstukken en in de paragrafen over de handel en economische welvaart, valt het woord 'slavernij' helemaal niet meer. Op dezelfde manier wordt de geschiedenis van de VOC en Nederlands-Indië vanuit een 'Hollands' perspectief geschreven: de inheemse stem ontbreekt, evenals een verwijzing naar de weinig zachtzinnige wijze waarop de 'onverschrokken zeelui' en Coen's kolonistoren te werk gingen.

Het kan niet anders of de leerling houdt van deze dertig bladzijden een wel heel rooskleurig beeld over: de geschiedenis van Republiek als een successtory zonder weerga, met wat schaduwzijden, maar toch een verleden om trots op te zijn. Een treffender bewijs van de politieke dimensies van de geschiedenis is niet denkbaar, al blijkt dat vaak pas op het moment dat hetzelfde hoofdstuk over de Republiek gelezen wordt door de Surinamer wiens voorouders van dezelfde Afrikaanse kusten waren weggevoerd.

Ik zou hier andere voorbeelden aan toe kunnen voegen, in dezelfde lijn, bijvoorbeeld van de heersende voorstelling van het Nederlands kolonialisme in de twintigste eeuw, zoals die naar voren komt in films en televisieprogramma's. Uit een analyse van tientallen documentaires en speelfilms blijkt dat het kolonialisme weliswaar wordt afgewezen en allerlei excessen als de bloedige expedities van Van Heutsz op Atjeh worden erkend, maar niettemin de koloniale samenleving, de natuur en de atmosfeer worden geromantiseerd. Aan deze voorstelling ligt een verhaal ten grondslag, dat ongeveer als volgt verloopt: de maatschappelijke verhoudingen waren betrekkelijk harmonieus, totdat de Japanners de eilanden bezetten en de Indonesiërs tegen de Nederlanders opstookten; de idylle was daarmee voorgoed ver-

stoord, waardoor de koloniale *heroveringsoorlogen* – eufemistisch aangeduid als 'politieke acties' – verwerden tot achterhoedegevecht die wel moesten mislukken.⁷

Levende geschiedenis

Zonder daarover een oordeel te willen vellen, kunnen we vaststellen dat onze voorstellingen van het verleden vergeven zijn van 'waardengelden' verhaallijnen, perspectieven en verkortingen. Er bestaat niet zoiets als een objectieve, zuiver feitelijke geschiedschrijving; zij is doortrokken van de waarden en normen, de cultuur en de samenleving waarin zij tot stand komt. Al onze voorstellingen van het verleden hebben, kortom, onvermijdelijk een *politieke* dimensie. Dat is niet iets om je zorgen over te maken, integendeel: juist door deze eigenschap kunnen de 'theaters van het collectieve geheugen', waartoe ook het onderwijs behoort, een levende functie in de samenleving vervullen.

De erkenning dat de politieke of morele dimensies niet te verwijderen zijn uit onze voorstellingen van het verleden en dat een schoolvak als geschiedenis juist hieraan zijn betekenis ontleent, vormt geen vrijbrief voor een ongebreideld subjectivisme, laat staan propaganda. Integendeel, het inzicht zou ertoe moeten leiden dat we ons bezinnen op die politieke dimensies, door ze te expliciteren en zo nodig te corrigeren. Het vak heeft daar zelfs baat bij. Zo zouden de boven aangehaalde schoolboekteksten over koloniale politiek meer reliëf krijgen wanneer de auteurs ook de stem van de gekoloniseerde zouden laten doorklinken.

Maar laat het duidelijk zijn: ook dat is een politieke keuze – in de ogen van sommigen zelfs een *verkeerde* keuze. Het belichten van de schaduwkanten en de veelstemmigheid van het verleden leidt in de ogen van deze critici tot een heilloos waardenrelativisme en daarmee tot een verzwakking van de grondslagen van de westerse beschaving en het nationale zelfbewustzijn. Een treffende illustratie van deze houding kon men onlangs aantreffen in een bespreking van een boek over de middeleeuwen, *Eeuwen des onderscheids*, van Wim Blockmans en Peter Hoppenbrouwers, in *NRC Handels-*

blad. Het boek, zo besluit criticus Peter Raedts zijn bespreking, is niet alleen fascinerend, '*belangrijker is dat tegen de trend in om de Europese cultuur te kleineren, in dit boek met trots gesproken wordt over dit grootse verleden*'.

Dat is een goede zaak, want '*als wij de jonge generatie een gevoel van gepaste trots op het eigen erfgoed kunnen bijbrengen, dan zullen zij uitstekend geëquipeerd zijn voor een maatschappij waarin waardering van andere culturen en tolerantie noodzaak zijn. Immers, zelden hebben in de geschiedenis gevoelens van minderwaardigheid over het eigene tot iets anders geleid dan geweld en onderdrukking van alles wat vreemd is.*'⁸

Het is een prikkelende vraag, die niet alleen onderstreept dat geschiedenis en politiek inderdaad onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, maar ook dat het zinvol en wenselijk is over deze relatie na te denken en daarin zelf positie te kiezen.

Noten

- 1 Michael C. Steinlauf, *Bondage to the Dead. Poland and the Memory of the Holocaust*, Syracuse 1997. Vgl. Jan T. Gross, *Neighbors. The Destruction of the Jewish Community in Jedwabne, Poland*, Princeton 2001.
- 2 Joke van der Leeuw-Roord (red.), *The State of History. Education in Europe*, Hamburg 1998.
- 3 Bodo von Borries in het hiervoor genoemde boek, pag. 118.
- 4 Voor een interpretatie van dit fenomeen, dat zich niet alleen in Nederland voordoet, zoals ik eerder betoogde in *De scherven van de geschiedenis. Over crisisverschijnselen in de hedendaagse historische cultuur*, Amsterdam 1998.
- 5 Hans Blom en Piet de Rooy, 'Geschiedenis moet verplicht blijven' in *NRC Handelsblad* 16 januari 2003. Voor de discussie zie www.brc.nl en *Kleio*, 2003 nr. 2, pag. 35-36.
- 6 De mythische, niet-rationele, Dionysische, gewelddadige, vrouwelijke aspecten van de Griekse cultuur werden daarbij in feite ontkennd.
- 7 Zie R. Raben (red.), *Beelden van de Japanse bezetting van Indonesië. Persoonlijke getuigenissen en publieke beeldvorming in Indonesië, Japan en Nederland*, Amsterdam-Zwolle 1998.
- 8 *NRC Handelsblad* 15 februari 2002.